

*Дембіцька С. Л.,
кандидат юридичних наук,
асистент кафедри цивільного права та процесу
Навчально-наукового інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»*

З'ЯСУВАННЯ МІСЦЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРИМУСУ В АДМІНІСТРАТИВНІЙ ДЕЛІКТОЛОГІЇ

Анотація. У статті розглядаються аспекти виникнення адміністративного делікту, аналізується сутність, характеристика адміністративної деліктології, адміністративно-деліктних відносин. Акцентується увага на застосуванні адміністративного примусу до правопорушників.

Ключові слова: делікт, адміністративна деліктність, адміністративний проступок, адміністративний примус, адміністративно-правова кваліфікація.

Постановка проблеми. Після набуття Україною незалежності адміністративно-деліктні питання, на жаль, не зайняли необхідного місця в роботах учених-адміністративістів. Висвітлення концептуальних аспектів делікту, адміністративного проступку залишається в межах, окреслених доктриною радянського адміністративного права.

Зазначене дозволяє зробити висновок, що адміністративно-правова наука впродовж останніх років не були розроблені й запропоновані практиці суттєві теоретичні знання з концепції адміністративного проступку, які б відповідали конституційним вимогам, щодо оновлення законодавства в напрямі визнання головним обов'язком держави забезпечення пріоритетів прав і свобод людини.

Стан дослідження. Адміністративна деліктність – складний феномен, який розвивається під впливом багатьох факторів. Протягом останніх років вітчизняні вчені-адміністративісти В.Б. Авер'янов, О.А. Андрійко, О.М. Бандурка, Ю.П. Битяк, І.П. Голосніченко, С.Т. Гончарук, Є.В. Додін, Р.А. Калужний, В.К. Колпаков, Д.М. Лук'янець, О.І. Остапенко, В.О. Шамрай і багато інших системно підходили до вирішення проблеми визначення проступку й механізмів протидії йому, виконали значну дослідницьку роботу щодо розв'язання проблемних питань інституту адміністративної відповідальності. Питання актуальності застосування адміністративного примусу в суспільстві у вітчизняному законодавстві також є предметом дослідження, якому присвячували увагу, зокрема, Д.М. Бахрах, Т.О. Коломоєць, А.Т. Комзюк, С.В. Ківалов, О.В. Негодченко, С.В. Петков та інші. Водночас впровадження гуманістичних засад у сучасну правозастосовну діяльність органів виконавчої влади вимагає подальшого вдосконалення її адміністративно-правового забезпечення.

Мета роботи полягає в з'ясуванні сутності та значення адміністративного делікту, його суспільної небезпеки, а також застосування адміністративного примусу для встановлення правопорядку.

Виклад основного матеріалу. Питання реформування адміністративного законодавства, у тому числі й адміністративно-деліктного, його складової частини розроблення та прийняття нового кодифікованого адміністративно-деліктного нормативно-правового акта, який би відповідав сучасним вимогам правової, соціальної, демократичної держави,

є надзвичайно актуальними та становлять один із пріоритетних напрямів правової реформи, що провадиться в Україні [1, с. 75].

Реформа адміністративно-деліктного законодавства постає одним із напрямків реформування адміністративного законодавства в нашій країні. Водночас останнє має здійснюватися на основі положень Конституції України за комплексного підходу до реформування інших галузей законодавства (цивільного, кримінального, трудового, фінансового тощо) [2, с. 283].

Сьогодні вже ледве уваги більшості вчених-адміністративістів зосереджується на підгалузі адміністративного права – адміністративно-деліктному праві, яке раніше (приблизно до середини 80-х рр. ХХ ст.) розглядалося як один з основних інститутів адміністративного права (адміністративна відповідальність), однак завдяки істотному збільшенню свого змісту, розширенню сфери впливу поступово переросло в підгалузь і на сьогодні зберігає статус відповідної складової адміністративного права [3, с. 38].

У теорії права делікт (правопорушення) за ступенем суспільної небезпеки переділяється на злочини та проступки. За сферою, у якій вчинено правопорушення, злочини та проступки можуть бути економічними, військовими, дорожньо-транспортними, податковими, митними тощо. Проте в радянському праві такі «теорії» вважалися хибними. Тому для того, щоби спростити життя соціалістичним органам, усі проступки були названі правопорушеннями та розміщені в одному кодексі – Кодексі України про адміністративні правопорушення [4].

Традиційно поняття «делікт» походить із римського права, де «деліктом» називались протиправні дії, з поділом їх на приватні, або цивільно-правові (*delictum-privatum*), і квазіделікти – різноманітні порушення іншого роду (*quasidelictum*). Саме ця обставина робить поняття «адміністративний делікт» дуже зручними для використання його як узагальнюючого визначення підстав адміністративної відповідальності [5, с. 21].

Делікт (від латинського *delictum*) – провина, злочин – виявляється в дії або бездіяльності, що суперечить закону [6, с. 570].

Термін «делікт» щодо адміністративного проступку застосовують як теоретики права, так і представники інших правових наук: С.С. Алексєєв, Л.В. Коваль, Е.В. Додін, О.І. Остапенко та ін.

Узагальнюючи думки вчених-адміністративістів, В.К. Колпаков зауважує, що «адміністративний делікт» представники адміністративно-правової науки сприймають як синонім терміна «адміністративне правопорушення», або «адміністративний проступок» [7, с. 25].

Під адміністративно-деліктною юрисдикцією треба розуміти сукупність нормативно встановлених повноважень

відповідних суб'єктів, які спрямовані на здійснення діяльності, пов'язаної з вирішенням питання притягнення до адміністративної відповідальності за наявності факту вчинення адміністративного проступку [8, с. 226].

Адміністративна деліктологія, яка є складовою більш загальної науки – деліктології, покликана вивчати три групи незлочинних правопорушень: по-перше, ті порушення, які допускають працівники апарату органів виконавчої влади в процесі виконання своїх обов'язків; по-друге, порушення громадян, що зумовлюють застосування заходів адміністративної відповідальності; по-третє, порушення, які допускають установи, організації, підприємства, що зумовлює застосування примусових адміністративних заходів [9, с. 93].

Результатом законотворчої діяльності в цьому випадку буде прийняття нормативних актів щодо відповідальності за адміністративні проступки. Під дефініцією адміністративно-деліктної законотворчості варто розуміти об'єктивно обумовлену й організаційно оформлену діяльність суб'єктів адміністративно-деліктної законотворчості з виявлення потреб у встановленні заборон на певні дії, прийняття нормативно-правових актів, що містять такі заборони, визначення заходів впливу щодо їх порушників, порядку й правил застосування таких заходів, а також суб'єктів, які беруть участь у процедурах щодо застосування цих заходів [10, с. 43, 45].

Г.П. Бондаренко у свій час зазначав, що адміністративний примус – це «складова частина державного примусу, який застосовується до правопорушників із метою захисту конкретних суспільних відносин» [11, с. 21].

Основними вимогами до права примусової влади визналися такі:

- межі примусу залежать не від значення того, що має бути виконане, а від роду й міри протидії;
- примус має місце тільки там, де є протидія, а тому зупиняється із зупиненням протидії;
- форми примусу можуть передбачатися тільки законом;
- сила примусу має бути пропорційна протидії, а тому має йти послідовно від нижчих до вищих заходів доти, доки не буде зламано спротив;
- законність застосування примусових заходів має підлягати судовому контролю за скаргами потерпілих осіб [12, с. 307, 309].

Отже, реальне уявлення про те, що примусення руйнує себе у своєму понятті, полягає в тому, що примус знімається тільки примусом. Ось чому він зумовлений правом, виступає як необхідний та обов'язковий до виконання усіма суб'єктами.

Звертаючись до проблематики кваліфікації адміністративних деліктів, неможливо обійти увагою вагомий доробок професора О.І. Остапенка, який першим із вітчизняних адміністративістів розглянув цю проблему на монографічному рівні. Опублікована в 2000 р. праця донині залишається єдиною монографією, цілком присвяченою теоретичним питанням адміністративно-правової кваліфікації. Особливою науковою значущістю характеризуються висновки названої праці щодо стадій кваліфікацій, місця кваліфікації в процесі застосування адміністративно-деліктних норм, логічної послідовності встановлення ознак складу адміністративного делікту тощо [13].

Кваліфікація адміністративних деліктів – це оцінка суб'єктом адміністративно-правової кваліфікації юридичного факту, який містить формальні ознаки адміністративного делікту, що полягає в співвіднесенні такого діяння з відповідною нормою законодавства про адміністративні правопо-

рушення та в необхідному юридичному реагуванні, встановленому вищезазначеним законодавством [14, с. 155].

Важливим аспектом є розмежування адміністративно-процесуальних дій, пов'язаних із провадженнями заходів з реалізації адміністративного примусу, які не входять до складу жодного з перерахованих вище процесів. Реформування адміністративного права включає новий підхід до поняття адміністративного правопорушення (проступку): так, адміністративне правопорушення є невід'ємною складовою предмета адміністративно-деліктного права [15, с. 214].

Спроби побудувати дефініцію поняття кваліфікації адміністративного делікту здійснено І.П. Голосніченком, М.Ф. Стахурським і Н.І. Золотарьовою. Вони вбачають в адміністративно-правовій кваліфікації «встановлення відповідності конкретного діяння ознакам складу адміністративного проступку, передбаченого Кодексом України про адміністративні правопорушення» [16, с. 26–30].

Термін «кваліфікація» тлумачиться в юридичній науці як визначення юридичної сутності [17, с. 6], дії або бездіяльності людини відповідно до норм права [18, с. 6.].

Обґрунтованою є позиція А.І. Берляч та О.М. Стороженко, які до передумов кваліфікації адміністративного проступку відносять такі: а) фактична передумова – вчинення дій (бездіяльність), які мають зовнішні ознаки адміністративного делікту; б) юридична передумова – наявність адміністративно-деліктної норми, що передбачає відповідальність за вчинене посягання [19, с. 8].

Щоб окреслити суспільно-правову модель застосування законодавства з адміністративних деліктів, необхідно навести низку правових аксіом:

- адміністративний делікт – особливий вид деліктів (правопорушень);
- за ступенем суспільної небезпеки адміністративні делікти поділялися на адміністративні злочини й адміністративні проступки;
- суб'єктом вчинення адміністративного делікту може бути тільки особа (публічна, державний службовець тощо), наділена владними повноваженнями;
- адміністративний проступок – суспільне явище, а отже, особливий вид публічного проступку.

Таким чином, адміністративним деліктом треба вважати протиправну, винну (умисну або необережну) дію чи бездіяльність, яка скоєна особою, наділеною владними повноваженнями (посадовою особою органів публічної влади), унаслідок якої було заподіяно матеріальну або моральну шкоду особі (фізичній, юридичній) або суспільству [20, с. 26].

Як було доведено, адміністративні делікти хоча й мають меншу суспільну небезпеку, проте своєю поширеністю завдають не меншої шкоди суспільним відносинам, ніж злочини [21, с. 7].

Сутність делікту полягає в тому, що він є елементарною формою масового соціального явища – деліктності, яка причинно обумовлена існуванням протиріч між особою та суспільством і виражена в суспільно-небезпечній, свавільній, індивідуалістській поведінці, яка не відповідає нормам соціального порядку. Делікт виступає ззовні як індивідуальне свавілля проти відносин і правової форми їх врегулювання. Кожен адміністративний делікт посягає на цінності, що охороняються правом, через їх порушення та заподіяння або загрози заподіяння їм шкоди. Незалежно від того, якою була форма прояву діяння та чи була заподіяння реальна шкода, кожен адміністративний делікт дезорганізує суспільні відносини, порушуючи їх урегульованість і порядок, а також руй-

нує суспільно необхідний зв'язок суб'єкта делікту з іншими суб'єктами суспільних відносин [22, с. 181].

Протиправність як характеристика адміністративно-делікту означає, що певне діяння, передбачене нормами права, може спричинити шкоду або загрозу заподіяння такої шкоди охоронюваним законом суспільним інтересам.

Адміністративна караність означає, що адміністративним деліктом може бути лише таке діяння, за яке законом передбачене адміністративне стягнення. Це не означає, що застосування такого стягнення обов'язково матиме місце, проте в обов'язковому порядку повинна бути присутня можливість його застосування [23, с. 219].

Т.О. Гуржій пропонує таке визначення: адміністративно-правова кваліфікація – оцінка суб'єктом адміністративної юрисдикції вчиненого посягання, яке містить формальні ознаки адміністративного делікту, що полягає в співвіднесенні такого діяння з відповідною нормою адміністративного права та в юридичному закріпленні відповідного висновку [24, с. 21].

О.І. Остапенко визначив адміністративний делікт як конкретну протиправну поведінку, а адміністративну деліктність – як суспільне явище, що має місце в реальній дійсності та виявляється у вигляді конкретних протиправних деліктів [25, с. 6–7].

І.П. Голосніченко висловлював думку, що законодавчо закріплене поняття адміністративного делікту має велике методологічне та практичне значення. Від того, який зміст буде вкладатися в це поняття, залежить вибір юридичних і спеціальних заходів для здійснення профілактики адміністративних правопорушень і підвищення ефективності адміністративного законодавства [26, с. 43]. На думку В.К. Колпакова та О.В. Кузьменко, кваліфікація адміністративних деліктів – це встановлення та процесуальне закріплення точної відповідності ознак вчинених особою протиправних дій або бездіяльності ознакам складу делікту, передбаченого адміністративним законодавством [27, с. 9].

Ми повністю поділяємо думку Є.В. Додіна, який зазначає, що попередження адміністративної деліктності повинно являти собою організовану державою діяльність формальних і неформальних формувань та окремих громадян, яка здійснюється на підставі й для виконання законів із метою викоринення причин та умов, які сприяють скоєнню адміністративних проступків і забезпечують формування законослухняної поведінки громадян у сфері державного управління [28, с. 72].

Таким чином, у структурі адміністративно-правового регулювання не останнє місце займає потреба застосування норм адміністративного примусу. Виступаючи спонукальною силою до необхідних правових дій, потреба застосування норм адміністративного примусу як об'єктивна необхідність детермінує початок правового регулювання з боку суб'єкта юрисдикції. Об'єктивна потреба застосування норм адміністративного примусу (зокрема, у разі необхідності попередити прояви делікту, припинити зростання показників ненормованих деліктних відхилень у діяльності суб'єкта господарювання, зупинити порушення дисципліни у власній професійній діяльності, службі) виступає спонукачем різної правової поведінки й діяльності суб'єкта юрисдикції [29, с. 197].

Висновки. Адміністративний делікт – особливий вид деліктів (правопорушень); це суспільне явище, а отже, особливий вид публічного делікту. Таким чином, на жаль, після набуття Україною незалежності висвітлення адміні-

стративно-деліктних питань залишається в межах, що були окреслені доктриною радянського адміністративного права, і характеризується певною недооцінкою проступку як первісного юридичного компонента щодо утворення інститутів адміністративно-деліктного законодавства, адміністративної відповідальності, адміністративної деліктології. Визначаючи принципи адміністративно-деліктного права, варто виходити з розуміння адміністративно-деліктних відносин як відносин, що виникають у зв'язку зі скоєнням адміністративних правопорушень.

Література:

1. Логачов І.В. Деякі аспекти кодифікації адміністративно-деліктного законодавства України / І.В. Логачов // Право і безпека. – 2013. – № 1(48). – С. 74–78.
2. Державне управління: теорія і практика / за заг. ред. В.Б. Авер'янова. – К. : Юрінком Інтер, 1998. – 432 с.
3. Коломоєць Т.О. Адміністративно-деліктне право України: нова парадигма / Т.О. Коломоєць // Вісник Запорізького національного університету. – 2006. – № 1. – С. 38–48.
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р. // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1984. – Додаток до № 51.
5. Коваль Л.Д. Административно-деликтное отношение / Л.Д. Коваль. – К., 1979. – 138 с.
6. Український радянський енциклопедичний словник. – К., 1967. – 580 с.
7. Колпаков В.К. Адміністративно-деліктна законотворчість: поняття і функції / В.К. Колпаков // Право України. – 2002. – № 6. – С. 25–31.
8. Миронюк Р.В. Адміністративно-деліктний процес: наукові підходи щодо визначення поняття та змісту / Р.В. Миронюк // Вісник Запорізького національного університету. – 2012. – № 1(1). – С. 226–230.
9. Адміністративне право України : [навчальний посібник] / за заг. ред. Т.О. Коломоєць, Г.Ю. Гулевської. – К. : Істина, 2007. – 216 с.
10. Колпаков В.К. Функції адміністративно-деліктної законотворчості / В.К. Колпаков, О.К. Волох // Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ України. – 2007. – № 3. – С. 42–52.
11. Бондаренко Г.П. Адміністративна відповідальність в СРСР / Г.П. Бондаренко. – Л. : ЛДУ, 1975. – 176 с.
12. Коліушко І.Б. Поняття адміністративного примусу потребує ґрунтовного переосмислення / І.Б. Коліушко, О.Н. Банчук // Право України. – 2010. – № 4. – С. 307–314.
13. Остапенко О.І. Кваліфікація адміністративних правопорушень / О.І. Остапенко. – Львів, 2000. – 173 с.
14. Іщенко Ю.В. Адміністративно-правова кваліфікація: поняття та види / Ю.В. Іщенко // Актуальні проблеми чинного адміністративного законодавства: шляхи подолання та перспективи вдосконалення : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Івано-Франківськ, 30–31 травня 2008 р.). – Івано-Франківськ : ПНО ІльДУВС, 2008. – С. 153–163.
15. Кузьменко О.В. Розмежування адміністративного, організаційно-управлінського та примусово-деліктного процесу в Україні / О.В. Кузьменко // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні : матеріали ІХ регіональної науково-практичної конференції (м. Львів, 13–14 лютого 2003 р.). – Львів : Юридичний факультет Львівського національного університету імені І.Франка, 2003. – С. 213–215.
16. Голосніченко І.П. Попереднє адміністративне розслідування як стадія провадження в справах про адміністративні проступки / І.П. Голосніченко // Право України. – 2002. – № 2. – С. 26–30.
17. Рарог А.И. Понятие и принципы квалификации преступлений / А.И. Рарог // Проблемы разработки нового советского уголовного законодательства. – М., 1990. – С. 6–16.
18. Бурчак Ф.Г. Квалификация преступлений / Ф.Г. Бурчак. – К. : Политиздат Украины, 1985. – 120 с.
19. Берлач А.І. Теоретичні проблеми кваліфікації адміністративного делікту / А.І. Берлач, О.С. Стороженко // Право України. – 2007. – № 10. – С. 5–8.
20. Петков С.В. Адміністративна деліктологія: новий погляд на проблему відповідальності у сфері державного управління / С.В. Петков // Журнал східноєвропейського права. – 2013. – № 1. – С. 24–29.
21. Додін Е.В. Административная деликтология : [курс лекций] / Е.В. Додин. – О. : АО БАХВА, 1997. – 116 с.

22. Савченко О.І. Поняття та ознаки адміністративних деліктів у сфері міграції / О.І. Савченко // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2008. – № 1. – С. 177–184.
23. Кириленко Є.В. Поняття та склад адміністративних правопорушень: запрошення до дискусії / Є.В. Кириленко // Порівняльно-аналітичне право. – 2013. – № 3-1. – С. 219–222.
24. Гуржій Т.О. Адміністративно-правова кваліфікація порушень водіями механічних транспортних засобів правил керування : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / Т.О. Гуржій. – К., 2004. – 195 с.
25. Остапенко О.І. Адміністративна деліктологія: соціально-правовий феномен і проблеми розвитку / О.І. Остапенко. – Львів : ЛІВС при НАВСУ, 1995. – 312 с.
26. Голосніченко І.П. Адміністративне право України (основні категорії і поняття) / І.П. Голосніченко. – Ірпінь, 1998. – 450 с.
27. Колпаков В.К. Адміністративні правопорушення в системі корупційних деліктів / В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – К. : Міжвідомчий науково-дослідний центр, 2002. – № 5. – С. 7–15.
28. Додін Е.В. Адміністративна деліктологія / Е.В. Додін. – О. : АО БАХВА, 1997. – 112 с.
29. Шкроба О.О. Особливості запобіжних заходів адміністративно-правового регулювання / О.О. Шкроба // Південноукраїнський правничий часопис. – 2009. – № 4. – С. 197–200.

Дембицкая С. Л. Выяснение места административного принуждения в административной деликтологии

Аннотация. В статье рассматриваются аспекты возникновения административного деликта, анализируются сущность и характеристика административной деликтологии, административно-деликтных отношений. Акцентируется внимание на применении административного принуждения к правонарушителям.

Ключевые слова: деликт, административная деликтность, административный проступок, административное принуждение, административно-правовая квалификация.

Dembitska S. Finding the place of administrative enforcement in the administrative delictology

Summary. The article discusses aspects of the emergence of administrative tort, analyzes the essence, characteristics of administrative delictology, administrative and delict relations. The focus is placed on the use of administrative enforcement for offenders.

Key words: delict, administrative delictness, administrative violation, administrative enforcement, administrative and legal qualification.